

СУЧАСНА ПУБЛІЦИСТИЧНА БІОГРАФІКА

ХАРИТОНЕНКО Олена,

канд. філол. наук, доц.,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, вул. Тургенєвська, 8/14, м. Київ, 01054, e-mail: zhurnalistyka@ukr.net

У статті характеризується поняття біографіки та місце творів біографічного спрямування в сучасній публіцистиці. Мета дослідження – описати контент і особливості нарративу публікацій біографічної рубрики «Сімейний альбом України» веб-проекту «Україна Incognita», яка замислена і формується протягом багатьох років як колективна біографія народу. Зміст аналізується за такими критеріями: соціальна роль і значущість протагоністів публікацій; відкритість і демократичний характер принципів формування національного «пантеону»; характер розкриття біографії людини; схильність до сакралізації та дидактизму; ступінь новизни біографічної інформації; співвідношення негативно й позитивно маркованих фактів; частотність відтворення одних і тих самих історичних подій, на тлі яких розгортається біографія протагоніста. Показано, як біографічна модальність оповіді впливає на поетику різних за своїм змістом і жанровими ознаками публікацій на рівнях оповідних стратегій автора та композиції твору.

Ключові слова: біографістика, біографіка, просопографія, зміст і поетика журналістських публікацій біографічного спрямування.

Вступ. Після здобуття незалежності в Україні з усією очевидністю постала проблема відродження історичної пам'яті народу. Завдання вивчення замовчуваних раніше, заборонених фактів життя українців актуалізувалося на всіх рівнях – науковому, освітянському, культурно-мистецькому, громадському.

Одне з вагомих досягнень на цьому шляху – становлення й розвиток біографістики. Утворилися цілі інституції (наприклад, Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського), діяльність яких зосереджена тільки на цьому напрямку вивчення історії – через біографії визначних і пересічних співвітчизників.

Сьогодні, і це привертає увагу вчених, дослідження життєписів і життєписання вийшли за межі тісних кабінетів наукових установ і стали надбанням засобів масової комунікації. Біографічні публікації та довідкові біографічні зводи, бази бібліотек із питань біографістики створюються в Інтернеті як фахівцями, так і простими громадянами, мотивованими до пошуку і фіксації фактів життя конкретних родин чи династій. Інтернет-проекти співробітництва, блогосфера, спільноти контенту, соціальні мережі спростили і зробили доступними дослідження й творчу діяльність у галузі біографістики.

Серед позитивних наслідків такої «демократизації» відзначають: полегшення публічного доступу до джерел біографічної інформації і нові можливості для її збереження і популяризації, збагачення іконографічною, аудіо- і відеоінформацією, колективність біографічної творчості й спрощення механізмів налагодження зворотного зв'язку, задоволення «потреби кожного у фіксації саме власного минулого у вигляді біографій батьків, дідів тощо та їх оприлюднення засобами глобальної мережі» [1, с. 52].

Поряд із здобутками, безперечно, зароджуються і тенденції, які викликають занепокоєння вчених. Так, популяризація і спрощення, на думку В. Попика, породжує появу компіляцій, кон'юктурно сфабрикованих «пантеонів», переповідання одного й того ж – «тупцювання на місці» [5, с. 30].

Варто відзначити також, що зусилля вітчизняних журналістів, спрямовані на розвиток біографічних студій, оцінюються й позитивно: «Упродовж останніх 10–15

років, – пише В. Попик, – у літературній і суспільно-політичній публіцистиці чимало сказано про позитивне значення біографічних публікацій, які за загальним визначенням сприяють відродженню національної пам'яті, поверненню суспільству забутих і замовчуваних імен співвітчизників, вихованню патріотизму, любові до Батьківщини» [5, с. 9].

З огляду на все сказане, вивчення досвіду створення якісних публіцистичних веб-ресурсів біографічного спрямування, аналіз їхнього контенту і засобів впливу на суспільну свідомість (мається на увазі вплив, який здійснюється через слово і образ) є *актуальним завданням* сучасної науки про соціальні комунікації.

Мета статті – описати та проаналізувати контент і особливості нарративу публікацій біографічної рубрики «Сімейний альбом України» веб-проекту «Україна Incognita». Відповідно, вказаний проект редакції газети «День» є *об'єктом дослідження*.

Джерельною базою дослідження стали наукові публікації, присвячені питанням історичної біографістики («Біографічна інформація як об'єкт соціальних комунікацій сучасного суспільства» Ю. Вернік, «Світоглядні засади розвитку української біографістики та формування національних ресурсів біографічної інформації XXI ст.» В. Попика, «Просопографічний портрет особистості у контексті сучасних завдань біографічних та історичних досліджень» І. Старовойтенко), а також проблемам функціонування біографіки в літературі різних видів і в публіцистиці, а саме: «Портрет і біографія. Гранична сутність жанру» М. Воронової, «Поняття “наукова біографія” у теорії та практиці історико-біографічних досліджень» С. Ляшко, «Літературна біографія як жанрова модель: особливості еволюції, атрибутивні та модусні ознаки» В. Марінеско, «Біографістика як метажанр: спроба теоретико-літературної ідентифікації феномена» Н. Торкут і В. Марінеско, «Наративні особливості художньо-біографічної прози: автор і читач» Т. Черкащини.

Зазначена джерельна база обумовила використання низки термінів історичної біографістики в таких значеннях:

- біографіка – сукупність творів біографічного спрямування (може бути наукова, літературна, словниково-довідкова, публіцистична) [8; 5];
- біографістика – історія, теорія, практика біографічного письма (різновиди: літературна, документальна, наукова, публіцистична) [8; 7];
- просопографія – «галузь біографічно-історичних досліджень, спрямована на створення живого, багатовимірного... портрету особистості з її життєвими рисами і уподобаннями.... Завдання просопографії – персоніфікація історичного минулого; повернення до літопису минулого справжніх облич, особливо стосовно фальсифікованих і забутих постатей, відтворення образів в усій багатогранності їх особистих якостей, а не однобоко чи кон'юнктурно» [6, с. 50]. Просопографія дає можливість «вималювати» образи, життєві шляхи, колективні біографії, «що дають підстави не тільки вивчити окрему особистість, а й вийти на узагальнюючий рівень у дослідженні соціальних, політичних і культурних явищ та тенденцій історичного процесу» [6, с. 56].

Методи дослідження. Аналіз змісту й основних тематичних напрямків рубрики «Сімейний альбом України» передбачав застосування методів відбору, зіставлення, систематизації. Вивчення художніх особливостей публікацій біографічного спрямування зумовив застосування методів спостереження, ідентифікації засобів образності, аналізу побудови твору, порівняння, узагальнення.

Результати й обговорення. «Сімейний альбом України», перші публікації в якому датуються ще 1999 р., замислювався як колективний портрет народу, який повинен згадати, пізнати і зрозуміти, хто він і чого вартий. Причому колективний цей портрет і за об'єктом відображення, і за суб'єктом створення, тобто за складом і характеристиками дописувачів рубрики.

Соціальний «портрет» автури «Сімейного альбому» красномовно свідчить про завдання цієї рубрики і багато в чому обумовлює її змістову й жанрову своєрідність.

Лєвова частка дописувачів – науковці: Ю. Віленський, П. Вольвач, А. Дїба, М. Жулинський, Л. Крупник, Н. Левчик, Д. Малаков, О. Музичко, В. Панченко, О. Панченко, Т. Пилипович, О. Полїцук, Є. Чернецький, О. Шапіро. Редакція здебільшого вказує наукові ступені й посади, тим самим акцентуючи увагу читачів на об’єктивності, академічній зваженості тієї інформації, яка надається читачеві.

Ще одна група авторів «Сімейного альбому» – громадські діячі, фахівці (працівники музеїв, краєзнавці), практична діяльність яких пов’язана з вивченням чи популяризацією протагоністів їхніх публікацій: П. Нєчаєва, Н. Поклад, А. Санжаровський, А. Чернов, Д. Чобіт, І. Ямковий.

Відомі й знані журналісти, багато з яких мають звання заслужених і які є членами Національної спілки журналістів України, а також редактори й кореспонденти «Дня»: К. Бобрищєв, С. Бовкун, М. Василєвський, О. Вївчарик, А. Гайдай, К. Гарбарчук, М. Голїна, О. Голобородько, С. Грабовський, С. Дзюба, Д. Десятерик, В. Ільницький, Л. Ковалєвська, С. Лащєнко, С. Липовецький, Г. Макаренко, Н. Малимон, В. Олійник, Т. Полїцук, Н. Тисячна, М. Слабченко, М. Хрїєнко, М. Чабан, К. Яковленко. До наповнення рубрики долучені журналісти-початківці, випускники «Лїтньої школи “Дня”».

Крім учених, громадських діячів, професійних журналістів, дописувачами є й звичайні люди, які занотовують і надсилають до редакції свої чи родинні спогади. До цього періодично закликає й сама редакція, підкреслюючи постійно «народний», «демократичний», «всеохопний» характер біографічних розвідок: «Нагадаємо, редакція не лише послїдовно друкувала матеріали професійних істориків та журналістів, а й значно збільшилася кількість листів наших читачів, де вони викладали драматичні й часто трагічні історії своїх родин», «“День” спонукає кожного читача вивчати не тільки понад тисячолїтню історію нашої України, а й ближче минуле своєї родини. Цього всіх нас ранїше свїдомо не вчили нібито за непотрїбністю...» [9].

Варто відзначити також, що в «географічному» відношенні «розселення» дописувачів рубрики теж спостерїгається тяжіння до всеохопності: автори рубрики представляють не лише всю Україну, а й Україну діаспору.

Змістова характеристика рубрики. Героями публікацій «Сімейного альбому» є як визначні, відомі всїм і маловідомі широкому загалу, політики, державні діячі, повстанці, дисиденти, науковці, письменники, митці, громадські діячі, підприємці, так і звичайні люди, що стали свїдками чи учасниками історичних подїй трагічного ХХ ст. Загалом, серед знакових постатей згадані Феофан Василєвський (Софрон Круть) і Людмила Василєвська-Бєрезїна (Дніпрова Чайка), Сава Божко, Ігнатїй Потапенко, Олексїй і Хрїстина Алчевські, Левко Мацїєвич, Богдан і Михайло Горинї, Дєнис Калюжний, Степан Скрипник, Олена Степанів, Осип Рабїнович, Микола Ворон, Василь Лісовий, Леся Українка, Ніна Калєніченко, Зоря Орлова, Михайло Донець, Яна Голуб’ятникова, Ольга Сак, В’ячеслав Друзяка, Михайло Мольнар, Григорїй Логвин.

Окрема увага придїлена генеалогічним дослідженням уславлєних українських родів Антоновичів, Вадонів, Дорошенків, Ільницьких, Кошиців, Кульчицьких, Левицьких, Липинських, Лисєнків, Рильських, Симиренків, Скоропадських, Тобїлевичів, Шептицьких, Яхненків.

Є публікації, присвячені так би мовити вірним «супутникам» великих людей. Так, зокрема, рубрика містить життєписи, портрети матері Володимира Івасюка Софїї Іванівни, матері Богдана Ступки Марїї Крупник-Ступки, друга Чєхова письменника Ігнатїя Миколайовича Потапенка, доньку Юрїя Горліса-Горського Лєсю Лісовську.

Предметом опису стають інтелектуальна, творча, підприємницька діяльність героїв, їхні досягнення, боротьба, подвижництво і просвітництво, а також просто життєві колізії простих українців на тлі буремних історичних подій. Щодо простих людей підкреслюється: «І така реальність та історична правда, що в усі часи й за різних скрут наша держава виживала й виживає тільки за рахунок надзусиль простих людей, а потім про них же забуває» (публікація «Знедолені батьки...»).

Оскільки «Сімейний альбом» замислений як звід біографій окремих особистостей, вписаних у біографію народу, постійно як предмет опису актуалізуються такі події як Друга світова війна (рідше – Перша світова), репресії, голодомори 1933 і 1946–1947 рр., діяльність ОУН, УПА, дивізії «Галичина», еміграція і болісні розриви родинних зв'язків, дисидентство, діяльність організацій української демократичної інтелігенції ХІХ–ХХст., формування підприємницької еліти наприкінці ХІХ ст.

В історичній біографістиці є напрацьована методологія аналізу контенту біографічних зводів. В. Попик акцентує увагу на тому, що завжди важливо, як вибудовується «пантеон», на кому зосереджується увага суспільства.

Перш за все, логіка формування «пантеону» відрізняється в закритих, відкритих і внутрішньо конфліктних суспільствах. У закритих суспільствах формування їх пов'язане з цензурою, чітким розподілом за рангами офіційної ієрархії діячів, наявністю обов'язкових мовних та ідеологічних кліше. «Відкритим суспільствам притаманно найбільше пошановувати імена тих, хто діяльно розбудовував матеріальний, соціальний і духовний світ... Водночас, панування ідей свободи та рівності, цінності кожної окремої особи... сприяє формуванню доступних загалові велетенських... меморіалів, що охоплюють представників практично всіх сфер людської діяльності, розкриваючи їхні персоналії у всій неповторності людських доль... Для біографічної справи внутрішньо конфліктних суспільств характерною є паралельна розбудова різнорідних за своїми світоглядними, ціннісними засадами ретроспективних меморіалів» [5, с. 11–13].

Крім того, мають значення такі чинники як схильність до міфологізування, сакралізації одних і «демонізування» інших, а також наявність чи відхід від моралізаторства, виховування.

На наш погляд, до критеріїв «оцінювання» таких «пантеонів», чи «колективних портретів», у публіцистиці варто зарахувати й такі: 1) кількісне співвідношення біографій уславлених і ще маловідомих особистостей (тобто орієнтація на відкриття, новинність інформації); 2) повторюваність подій, історичних обставин, на тлі яких розгортаються колізії життя протагоніста; 3) співвіднесення позитивної і негативної інформації.

Враховуючи всі зазначені критерії оцінювання, можемо зробити певні висновки щодо контенту «Сімейного альбому України».

Поряд із відомими і визначними особистостями пересічні громадяни, за влучним висловлюванням В. Попика, здобули тут «право на біографію» [5, с. 14]. Це від початку й до сьогодні наполегливо декларується редакцією «Дня».

Велика частка публікацій «заряджена новизною», тобто в епіцентрі уваги не статі, які вже давно зараховані до національного «пантеону» (хоча є публікації і про Лесю Українку, Алчевських, Лисенків та інших), а маловідомі широкому загалу достойники (наприклад, Левко Мацієвич, Денис Калюжний). У цьому «День» також послідовний і реалізовує свої концептуальні завдання із ліквідації білих плям української історії й повернення українцям пам'яті про самих себе.

Щодо повторюваності історичних подій, на тлі яких розгортається життєпис, то вона насправді висока: це переважно війни, репресії, еміграція, голодомори. У межах публіцистичної біографіки (як і літературно-художньої) це цілком пояснювальний феномен: драматичні, чи навіть трагічні, колізії завжди викликають у читача

потужні емоції й співчуття. Крім того, це саме ті сторінки нашої історії, які довго приховувалися, і факти, які спотворювалися.

Відповісти на питання, чи тяжіє біографістика «Сімейного альбому України» до міфологізування і сакралізації, важко. З одного боку, зовнішніх підстав для цього нема: сьогодні не формуються списки осіб, які обов'язково мають бути «увічнінені», не створюються канони написання їхніх біографій. З іншого боку, можемо відзначити таку тенденцію: майже всі біографії марковані або досягненнями і відданістю Україні, або жертвовністю, тобто формується національний «Олімп» і «мартиролог». Таким чином, логіка формування публіцистичної біографіки поки що тотожна логіці наукової, історичної: вибудовується така «пантеон», а не «колективний портрет». Чи можливі в цьому відношенні якісь зрушення, особливо коли йдеться про історію, яка завжди провокує до підсвідомої сакралізації особистостей і подій, покаже час. Поки що серед усього масиву публікацій є лише поодинокі приклади відображення побуту звичайної сім'ї. Наприклад, у творі «Мамо, іде вже зима» Ірини Соболевської йдеться про нічим не прикметні життєві колізії родини: переживання щодо ранньої смерті тата, згадки про маму як добру господиню, про сусідів тощо.

Дидактизм і моралізаторство присутні в публікаціях, але дуже помірно. «Важливим позитивним надбанням української біографістики, – вважає В. Попик, – слід вважати... поступовий відхід від національно-політичної та примітивізованої «педагогічної» заангажованості, прямолінійних уявлень про те, що біографія «має виховувати». Твір біографіста радше має допомогти читачеві навчитися розуміти іншу людину, іншу епоху, шукати спільне та відмінне, тим самим вчитися розуміти себе та наш час. Тобто, справді йдеться про виховання, але не шляхом дидактики та моралізаторства, а через піднесення всієї гуманітарної культури особи» [5, с. 35]. Попри це, у значній кількості творів все-таки з'являються авторські звернення до читача суто дидактичного спрямування: «Скільки ще “Бабиних Ярів” має пережити людство, аби остаточно прозріти!? («Дитячі спогади моєї мами про 29 вересня 1941 року»), «Для чого згадувати минуле, тим паче таке сумне?.. Для того, щоб, по-перше, цінувати своє сьогоднішнє життя. А по-друге, щоб не піти тією ж помилковою дорогою» («Я пам'ятаю ті жахливі роки»), «Попри нашу звичну національну забудькуватість і невдячність попередникам, звитяжний труд М. Мольнара на ниві україністики таки пошанований в Україні» («Невтомний сівач українства на словацькій ниві»). На наш погляд, тут спрацьовує «пам'ять жанру», яка сягає не періоду формування української історичної біографіки XIX–XX ст., а значно глибше – життєвої літератури.

Щодо співвідношення позитивно і негативно (у нашому випадку – трагічно) маркованих тем, то, як уже зазначалося, змодельована рубрикою картина світу аж ніяк не оптимістична. Щоправда, «День» завжди визнавав таку тенденційність і намагається компенсувати її на традиційних щорічних фотоконкурсах, які до певної міри можуть вважатися продовженням «Сімейного альбому України» в ніші зображальної журналістики.

Жанрова палітра рубрики. Найтиповішими жанрами тут є біографічна стаття, біографічне есе, життєва історія, біографічний нарис, проблемно-біографічний нарис, профілографічний портретний нарис, інтелектуальний портретний нарис, «парадний» портретний нарис, подорожньо-біографічний нарис, інтерв'ю-біографія, фотоальбом, а також мемуари, спогади, лист, щоденник, наукова стаття, матеріали до біографії.

Особливості нарративу. В межах «Сімейного альбому України» за багато років накопичилися вже сотні різножанрових публікацій. Кожен жанр, природно, має свої оповідні моделі. Попри це, біографія як метажанр тут диктує і свої правила. Зупинимося лише на найголовніших, на наш погляд, універсалиях біографічного дискурсу, виявлених у публікаціях.

Присутність автора в структурі оповіді. Роль автора в структурі оповіді творів із біографічною модальністю мінімальна: вся увага читача тут сконцентрована на постаті протагоніста. Залежно від виду літератури, вона то набуває певної значущості (як у белетристиці, наприклад) або ж повністю нівелюється (у наукових текстах чи документалістиці). Публіцистика займає тут проміжне положення. Окреслимо основні авторські «ролі», які нам вдалося побачити в «Сімейному альбомі України»:

- «прихований автор». Проявляє себе лише в прямих чи завуальованих оцінках протагоніста;

- «автор-дидакт». Сприймає свій твір як повчальну історію і прямо заявляє про це зазвичай у кінці публікації;

- «автор-експерт». Коментує описані факти біографії чи історичні події і висловлює свої судження щодо них;

- «автор-розслідувач». Описує процес пошуку інформації і акцентує увагу на цьому («знайшов чимало не відомих раніше подробиць», «мав щасливу нагоду познайомитися», «спробував розшукати архіви»);

- автор-персонаж. Автор «вмонтовує» себе в структуру оповіді епізодами знайомства з протагоністом, ліричними відступами, порівняннями історії з сьогоденням («Тоді... автор цих рядків ще перебував...», «мені було неповних 4 роки, коли... Богдан Горинь... вже був засуджений»);

- «автор-аматор». Зазвичай це непрофесійний автор, який записує свої спогади чи спогади інших людей. Ці автори підсвідомо наслідують ранні форми художнього письма: пояснюють читачеві, чому саме вони зважилися на написання твору, вибачаються за помилки, перепрошують за можливі неточності («можливі домішки вигадок, але не моїх, а бабцю-дідових», «прошу пробачення за помилки, за пропущені букви, за мою малограмотність»).

Роль заголовка. Заголовок у проаналізованих публікаціях здебільшого чітко декларує сутність біографічного дискурсу – виведення в центр уваги постаті протагоніста і його життєвих перипетій; набагато рідше в заголовку заявлена тема чи основна ідея твору, інколи – жанр:

- пряма характеристика протагоніста («Він написав енциклопедію українського мистецтва», «Горині. Богдан», «Людина непохитної віри», «Мама і син: життєві дороги Марії Крупник-Ступки», «Розстріляний садівничий України», «Роман Ільницький – інтелектуал і журналіст, який жив і дихав Україною», «Степанівна: перша українка-офіцер в російському полоні»);

- образна характеристика протагоніста через епітети і метафори («Берегиня пам'яті роду Смиреноків», «Великий меценат», «Великомученик із Пришивальні», «Магія книжкового знаку», «Невтомний сівач українська на словацькій ниві», «Під чужими мундирами – українські серця», «Той, хто свідомо став на муку»);

- характеристика протагоніста через пряму мову з публікації («Богдан Маців: “Звук волю шанувати”», «За Україну, за її волю», «Любий Ігнатіус», «Мамо, іде вже зима», «Горе їм, останнім, вони бо залишились живими», «“Я нікого не виказала...” Доля Ганни Климчук – зв'язкової УПА»). Такі заголовки мають потужний емотивний заряд: не зрозумілий від самого початку, він створює мотивацію до прочитання і пошуку відповіді в текст;

- «резюме» ключового епізоду біографії («Весняна осінь Анатолія Бикова», «Всіх вибили, хто за Україну крепко стояв», «Леся Українка: рік у Болгарії», «Мальва для матері», «Мирослав Симчич: від сотенного до небезпечного в'язня ГУЛАГУ», «Як український лікар Калюжний попередив епідемію», «Як врятували доньку Горліса-Горського»);

- «резюме» лейтмотиву твору («Багаті, але чесні», «Велич і трагедія “українського Шалапіна”», «Внутрішня свобода Михайлини Коцюбинської», «Горе їм, останнім, вони бо залишились живими», «Життя під чужим іменем – реальність Радянського

Союзу», «Кредо – працелюбство та професіоналізм», «Людина, котра шукала істину і жила з нею», «Микола Ворон – рідне слово серед чужих», «Сестри Гозадінови: урок подвижництва», «Українці Кубані – пам'ять роду жива. Але не в багатьох»);

- жанр («Гуцульський щоденник», «Дитячі спогади моєї мами про 29 вересня 1941 року», «Коротка аргентинська історія», «Лист надії», «Щоденник емігранта»).

Варіанти вступу (знайомство читача з протагоністом). Вступна частина, якщо вона є (а присутня вона далеко не завжди), виконує ту саму функцію, що й заголовок – акцентування уваги на героєві публікації, його ролі, значущості. Серед варіантів такої «експозиції» найтиповішими є такі:

- викладення мотивів написання біографії (бажання розібратися в певних фактах життєпису відомої людини, пошук правди, намагання зафіксувати деякі унікальні свідчення, моральні зобов'язання перед пам'яттю рідних) – «У радянський час про Левка Мацієвича воліли не згадувати... Натомість в останні десятиліття ця непересічна постать обросла численними міфами» («Феномен Мацієвича»), «Моя мама пішла з життя... Пішла епоха. І багато з її спогадів про дитинство в окупованому Києві назавжди залишилося незафіксованим. Однак...» («Дитячі спогади моєї мами»);

- загальна характеристика протагоніста – «Постать видатного українського ученого-садівника...» («Розстріляний садівничий»), «Не варто шукати його ім'я серед офіційних Героїв Радянського Союзу чи серед генералів або маршалів. Він був одним з мільйонів, які і подолали страшного ворога» («Спогади одного солдата»). Дуже часто публікація і закінчується в такий самий спосіб – «Величезна і незламна духом постать цього вірного сина нашого народу повинна посісти належне місце серед плеяди видатних українців, яких подарувала Україні й світові Полтава» («Людина неохитної віри»);

- антитеза. Цікавий приклад введення протагоніста в структуру оповіді: завдяки тому, що сам він або його життя протиставляється комусь чи чомусь, підкреслюється його унікальність і значущість. Наприклад, «Українець не може бути багатим, він має бути бідним... Тим часом значно складніше бути багатим, але чесним» («Багаті, але чесні»), «Він ніколи не претендував на перші ролі, він не був завсідником телешоу та популярним об'єктом скандальних газетних інтерв'ю на політичні теми. Хоча сказати міг значно більше, ніж багато які записні оракули сьогодення» («Людина, котра шукала істину і жила нею»), «Олекса Симиренко міг би стати видатним ученим-садівником чи то біологом. Проте це могло відбутися лише за умов природного розвитку українського суспільства та нормальної влади» («Незнаний в Україні»);

- цитата або крилатий вислів. Як і антитеза, «чуже слово» забезпечує емотивно «заряджений» вступ. Однак функція цитування протилежна: вона «вбудовує» біографію головного персонажа в загальнокультурний, загальнонаціональний контекст, тобто засвідчує його відповідність «канону». Наприклад, «Хтось із класиків сказав, що людину формує перший пейзаж» («Весняна осінь Анатолія Бикова»), «Існує таке твердження, що за кожним великим чоловіком стоїть велика жінка. Жінка, яка дала життя талановитому українцю Богдану Ступці, яскраве цьому підтвердження» («Мама і син: життєві дороги Марії Крупник-Ступки»).

Композиція основної частини твору. Текст біографії непростий для сприймання. Якою б захопливою, багатю на події чи трагічною не була доля людини, монотонний і послідовний виклад біографічних фактів ускладнює процес читання. Саме тому, крім хронологічної композиції, використовуються:

- ретроспективна композиція. Наприклад, у публікації «Всіх вибили, хто за Україну крепко стояв» розповідь розгортається від сьогодення 84-річної Василини Павельчик до її молодості й участі в самодіяльному хорі «Просвіта»;

- фрагментарність. У творі «Богдан Мацьків: “Звук волю шанувати”» подані окремі епізоди життя протагоніста, розділені десятиліттями;

- лейтмотиви. У публікації «Лист до тата» фрагменті з листування доньки з батьком, розлучених еміграцією, перемижують авторську розповідь про історію сім'ї та спогади персонажів про ті події;

- сюжетотвірна деталь. У біографічному есе «Особистий відгомін війни» оповідь зосереджена навколо сімейного фото, на якому зображений хлопчина. Він загинув у 1944 році, залишився назавжди вісімнадцятирічним, і це фото стало своєрідною «іконою» в родині: «Портрет дяді я пам'ятаю стільки, скільки й себе – у родинному будинку він завжди був на видноті, на найпочеснішому місці у великій кімнаті. Це дуже нагадувало ікону, принаймні ефектом присутності – напевно».

У результаті аналізу публікацій рубрики «Сімейний альбом України» веб-проекту «Україна Incognita» зроблено низку висновків щодо особливостей її змісту й біографічного нарративу.

Публіцистична біографіка визначається як сукупність творів біографічного спрямування, створених за допомогою засобів художньо-публіцистичного відображення дійсності і оприлюднених у ЗМІ.

Героями публікацій «Сімейного альбому України» стають відомі і невідомі наші співвітчизники, життя яких є визначним або пов'язане з непростими історичними подіями. Це цілком відповідає завданню сучасної просопографії – створенням багатогранного, живого, олюдненого колективного портрету нації.

Предметом опису стають інтелектуальна, творча, підприємницька діяльність героїв, боротьба, подвижництво, просвітництво на тлі таких подій як світові війни, репресії, голодомори, діяльність, еміграція, дисидентство, діяльність організацій української демократичної інтелігенції XIX–XX ст., формування підприємницької еліти наприкінці XIX ст.

В епіцентрі уваги редакції переважно відзначені новизною факти життя маловідомих широкому загалу достойників, що корелює з завданням відновлення історичної пам'яті українців, яке поставила перед собою редакція.

Доволі висока частотність відтворення одних і тих самих історичних подій – трагічних сторінок історії – обумовлена потребою відновлення історичної справедливості в усвідомленні нашого минулого і частково – неабияким художнім і емоційним потенціалом драматичних колізій.

Висновки та перспективи. Сконцентрованість контенту навколо біографій, маркованих досягненнями і відданістю Україні, а також жертвовністю, формує певний сучасний канон життєписання і «сакралізації». Колективний портрет нації виходить все-таки однобоким. Чи можливі й потрібні якісь зрушення в цьому напрямку публіцистичної історичної біографіки – питання відкрите.

Метажанр біографії зберігає, хоча й дуже дозовано, тяжіння до моралізаторства і дидактизму.

Поки що (і це зумовлено об'єктивними історичними чинниками) біографіка «Сімейного альбому України» моделює песимістичну картину світу, що частково компенсується близькими за своїми завданнями щорічними фотоконкурсами і виставками світлин.

Серед особливостей нарративу публікацій біографічного спрямування рубрики відзначено: а) автор присутній в структурі оповіді як «прихований», «автор-дидакт», «автор-експерт», «автор-розслідувач», автор-персонаж, «автор-аматор»; б) заголовок публікації в більшості випадків зосереджує увагу читача на протагоністі, характеризуючи його номінативно, образно, за допомогою прямої мови, визначаючи найважливіші епізоди чи лейтмотиви твору; в) вступ наявний не в усіх публікаціях і він зазвичай акцентує увагу на значущості протагоніста завдяки викладенню мотивів написання біографії, опису героя, протиставленню його антагоністам чи широкому загалу, використанню відомих цитат чи крилатих висловів, які вводять біографію достойника в загальнокультурний і загальнонаціональний

контексти; г) композиція основної частини твору варіюється завдяки хронологічному чи ретроспективному викладу, фрагментарності, наявності лейтмотивів і сюжетотвірних деталей.

Сучасна публіцистична біографіка (її типологія, зміст, функції, завдання, жанрове розмаїття, стилістика) потребує подальшого вивчення на матеріалі якомога більшої кількості джерел.

1. Вернік Ю. В. Біографічна інформація як об'єкт соціальних комунікацій сучасного суспільства / Ю. В. Вернік // Українська біографістика. – 2013 – Вип. 10. – С. 48–60.

2. Воронова М. Ю. Портрет і біографія. Гранична сутність жанрів / М. Ю. Воронова // Наукові записки Інституту журналістики. – КНУ ім. Тараса Шевченка. – 2004. – Т. 17. – 118 с. – С. 44–50.

3. Ляшко С. М. Поняття «наукова біографія» у теорії та практиці історико-біографічних досліджень / С. М. Ляшко // Українська біографістика. – К., 1996. – Вип. 10. – С. 25–47.

4. Марінеско В. Ю. Літературна біографія як жанрова модель: особливості еволюції, атрибутивні та модусні ознаки / В. Ю. Марінеско // Наукові праці. Літературознавство. – 2012. – Вип. 181. – Т. 193. – С. 59–63.

5. Попик В. І. Світоглядні засади розвитку української біографістики та формування національних ресурсів біографічної інформації ХХІ століття / В. І. Попик // Українська біографістика. – 2008. – Вип. 4. – С. 8–40.

6. Старовойтенко І. В. Просопографічний портрет особистості у контексті сучасних завдань біографічних та історичних досліджень / І. В. Старовойтенко // Українська біографістика. – 2008. – Вип. 4. – С. 50–66.

7. Торкут Н. М. Біографістика як метажанр: спроба теоретико-літературної ідентифікації феномена / Н. М. Торкут, В. Ю. Марінеско // Держава та регіони. Серія : Гуманітарні науки / Класичний приватний ун-т. – 2014. – № 4. – С. 4–11.

8. Черкашина Т. Ю. Наративні особливості художньо-біографічної прози: автор і читач : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Т. Ю. Черкашина. – Тернопіль, 2007. – 20 с.

9. *Сімейний альбом України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://incognita.day.kiev.ua/album>. – Дата доступу : 15.01.2017.

UDC 007 : 304 : 070

Modern publicist of biography: value, content, features publications narrative «Family album of Ukraine» by web project «Ukraine Incognita»

Kharytonenko Elena, PhD (Philology),

M. Dragomanov National Pedagogical University, 8/14, Turgenevska St., Kyiv, 01054, Ukraine, e-mail: zhurnalistyka@ukr.net

The problem of revival of historical memory of the people is decided on many levels. A major role in this process is played by journalism. Studying the experience of creating of journalistic biographical web resources – is an important task of modern science of social communication.

The purpose of the article is to analyse the content and features of narrative of biographical publications headings «Ukrainian Family Album» (web project «Ukraine Incognita»).

Analysis of the content and the main thematic directions of the headings «Family album of Ukraine» envisaged the use of sampling methods, comparison, systematization.

Features of content: a) the content corresponds to the problem of creating of collective portrait of the nation; b) new biographical facts are presented; c) the frequency of play of the same event, which takes place against the background of the biography of the protagonists, is quite high; g) the biographical material generates the picture of the world with features of sacralization, of didactics, of tragic worldview.

Features of the narrative: a) the author is present in the narrative structure as a «hidden», «teacher», «expert», «investigator», «character», «amateur»; b) the title of the publication in most cases focuses the reader's attention on the protagonist, sometimes – on episodes or leitmotifs of the work; c) the introduction focuses on the significance of the protagonist through the presentation of motives for writing biographies, descriptions of character, descriptions of the protagonists, through the use of famous quotations or sayings; g) the composition is based on such methods of presentation: chronological, retrospective, fragmentation, and the availability of the leitmotifs and of plot details.

Key words: *biography studies, biography, content and poetics of journalistic publications biographical direction.*

Современная публицистическая биографика: значение, содержание, особенности нарратива публикаций «Семейного альбома Украины» веб-проекта «Украина Incognita»

Харитоненко Елена

В статье характеризуется понятие биографики и место произведений биографического направления в современной публицистике. Цель исследования описать контент и особенности нарратива рубрики «Семейный альбом Украины» (веб-проект «Украина Incognita»), задуманной и формирующейся в течение многих лет как коллективная биография народа. Содержание анализируется по таким критериям: социальная роль и значимость протагонистов публикаций; открытость и демократический характер принципов формирования национального «пантеона»; характер раскрытия биографии человека; склонность к сакрализации и дидактизму; степень новизны биографической информации; соотношение негативно и позитивно маркированных фактов; частотность воспроизведения одних и тех же исторических событий, на фоне которых разворачивается биография протагониста. Показано, как биографическая модальность повествования влияет на поэтику различных по своему содержанию и жанровым признакам публикаций на уровнях повествовательных стратегий автора и композиции произведения.

Ключевые слова: биографистика, биографика, просопография, содержание и поэтика журналистских публикаций биографического направления.

1. Bernice, V. (2013), «Biographical information as an object of social communication in modern society», *Ukrayins'ka Biohrafistyka*, vol. 10, pp. 48–60.
2. Voronova, M. (2004), «Portrait and biography. The ultimate nature genres», *Naukovi Zapysky Instytutu Zhurnalistyky*, vol. 17, pp. 44–50.
3. Lyashko, S. S. M. (2013), «The Concept of “Scientific Biography” in the Theory and Practice of Historical and Biographical Researches», *Ukrayins'ka Biohrafistyka*, vol. 10, pp. 25–47.
4. Marinesko V. Yu. (2012), «Literary Biography as a Genre Model: Evolution Peculiarities, Attributive and Modus Features», *Naukovi Pratsi. Literaturoznavstvo*, is. 181, vol. 193, pp. 59–63.
5. Popyk V. I. (2008), «Philosophical Foundations for the Development of the Ukrainian Biographicity and the Formation of National Resources Biographical Information of the XXI Century», *Ukrayins'ka Biohrafistyka*, vol. 4, pp. 8–40.
6. Starovoytenko I. V. (2008), «Prosopografichny Portrait of the Individual in the Context of Contemporary Problems of Biographical and Historical Research», *Ukrayins'ka Biohrafistyka*, vol. 4, pp. 50–66.
7. Torkut N. M. & Marinesko V. Yu. (2014), «Biographistics as a Metagenre: an Attempt of the Phenomenon's Theoretical and Literary Identification», *Derzhava ta Rehiony. Seriya: Humanitarni Nauky*, vol. 4, pp. 4–11.
8. Cherkashyna, T. (2007), «Narrative features artistic and biographical prose, the author and the reader», Thesis abstract for Cand. Sc. (Philology), 10.01.06, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine.
9. *Family Album of Ukraine* [Electronic resource]. – <http://incognita.day.kiev.ua/albom>. – Accessed: 15.01.2017.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2017